MEŞTEŞUGURI ŢĂRĂNEŞTI ÎN REGIUNEA DE MUNTE A MOLDOVEI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA. (ASPECTE ECONOMICE ŞI SOCIALE)

de *CORNELIU ISTRATI*

Regiunea de munte a Moldovei, ca orice altă zonă montană, în general, se caracterizează prin anumite particularităţi, determinate de lipsa terenurilor pentru cultivarea cerealelor, în locul cărora predomină marile întinderi acoperite cu păduri, sau cu păşune şi fînaţ. În acest cadru general, în care rolul hotărîtor îl au elemente ca cele menţionate mai sus, activitatea oamenilor, din nevoia de a se adapta condiţiilor locale, s-a orientat spre anumite ramuri ale economiei, în care îndeletnicicirile de bază au fost, în secolele trecute, creşterea vitelor, şi exploatarea meşteşugărească a pădurilor. Informaţii de ansamblu, dar şi de detaliu adeseori, se găsesc în catagrafiile fiscale de la începutul secolului al XIX-lea, ca şi în lucrările statistice din perioada regulamentară, care oglindesc această situaţie în evoluţia ei, odată cu dezvoltarea relaţiilor sociale şi economice în perioada de destrămare a feudalismului şi apariţie a relaţiilor capitaliste în Principatele Române. Astfel, poate fi citată caracterizarea făcută, în Condica Vistieriei Moldovei din anul 1803 („Condica liuzilor"), pentru ocolul Muntele, de la ţinutul Suceava, despre care se arată că „alijverişul" locuitorilor este „cu oi, scînduri şi alte lemne, neavînd loc de hrană şi hrana lor o aduc pe cai din alte părţi" [1]. Catagrafia din anul 1820 cuprinde informaţii din care rezultă că exploatarea pădurilor ocupa un loc deja mai important în viaţa economică a satelor de la munte. Pentru satul Găineşti, din ţinutul Suceava, de pildă, se spune că „este la munte, alijverişul este şi cu lucrul pămîntului, dar cu cherestele şi altele mai mult" [2], iar pentru satul Hangu, din ţinutul Neamţ, pentru care se precizează că este la „loc de munte, pădure şi cîmp, hrănindu-se şi pe moşii streine", îndeletnicirile locuitorilor sînt „cu vitele şi facerea de cherestele" [3].

În urma reglementărilor treptate a monopolului turcesc asupra produselor din Principate şi mai cu seamă după înlăturarea completă a acestuia prin tratatul de pace de la Adrianopole (1829), cheresteaua provenită din munţii Moldovei a devenit tot mai mult căutată pe piaţa externă. Facilitată şi de transportul ieftin al materialului lemnos, sub formă de plute, pe rîurile Bistriţa şi Siret pînă la Galaţi, exploatarea pădurilor de aici a luat amploare, fiind impulsionată, în acelaşi timp,

şi de cererile crescînde de cherestea pe piaţa internă, odată cu dezvoltarea oraşelor care aveau nevoie de material de construcţie. Ca atare, în descrierile topografice ale ţinuturilor Moldovei, de după anul 1820, se arată, în ceea ce priveşte economia lor, că, pentru ţinutul Neamţ, „producturile sînt la ocoalele de munte, mulţimi de cherestele de brad, avînd înlesnire pentru dusul cherestelii cu plutele“ [4]. Însăşi cuvintele „mulţimi de cherestele“ arată locul pe care îl ocupa, deja la acea vreme, exploatarea pădurilor şi prelucrarea materialului lemnos în economia regiunii de munte. Pentru a sublinia şi mai mult acest lucru, se poate cita menţiunea făcută cîţiva ani mai tîrziu pentru moşiile postelnicului Alecu Balş, de la ocolul Muntele din ţinutul Suceava, cînd se arată că „tot productul nu este alta decît numai a cherestelii“ [5]. Această ramură a economiei regiunii de munte avea să ia o amploare şi mai mare în perioada regulamentară, vreme în care se relata că locuitorii „în toată vremea, iarna şi vara, se îndeletnicesc cu facerea cherestelei de brad, ...care se taie pe la herăsile ce sînt pe pîraiele din munţi“ [6]. Aşa cum s-a spus mai înainte, în afara exportului, o parte din cherestea era destinată consumului intern. Astfel, locuitorii de pe valea Moldovei, din satele situate în preajma mănăstirii Slatina, „care au drum de cară, duc cheresteli de vînd pe la tîrguri“ [7], iar cei din satele situate în bazinul Tazlăului vindeau cheresteaua la Bacău, la Bîrlad şi în alte oraşe din sudul Moldovei [8].

Determinate de principalele ramuri ale economiei regiunii, în gospodăria ţărănească de la munte au luat naştere cu secole în urmă şi s-au dezvoltat anumite meşteşuguri specifice. O serie dintre aceste meşteşuguri aveau drept scop prelucrarea produselor animaliere, în special lîna oilor, din care sătencele ţeseau diferite articole de îmbrăcăminte: brîie, catrinţe, burci, sarici, precum şi cergi, articole pe care documentele le menţionează alături de brînza şi mieii ce aveau locuitorii de vînzare [9]. Gospodinele de la partea cîmpului torceau lînă, cînepa şi inul, pentru îmbrăcămintea familiei, dar despre ţărăncile de la munte se poate spune că aveau această îndeletnicire în mod permanent, datorită volumului şi destinaţiei produselor obţinute, care depăşeau nevoile gospodăriei proprii. Produsele finite se obţineau în urma prelucrării ţesăturilor cu ajutorul a diferite instalaţii meşteşugăreşti, puse în mişcare de forţa apelor de munte şi anume pivele, ştezele şi dîrstele, instalaţii ce se folosesc încă pînă în zilele noastre [10]. Diversitatea lor se datoreşte varietăţii, ca tehnică de executare şi în ceea ce priveşte calitatea, ţesăturilor de lînă produse în gospodăria ţărănească, fiind nevoie de instalaţii care să finiseze prin procedee diferite feluritele stofe, potrivit cu destinaţia fiecăreia din ele [11].

După cum se ştie, finisarea ţesăturilor ţărăneşti din lînă constă, în linii mari, dintr-o operaţie de îndesire şi uniformizare, prin scămoşarea şi mai strînsa îmbinare a firelor, atît cît este nevoie pentru fiecare sortiment de stofe, pentru ca să devină mai groase, mai rezistente şi mai călduroase. În cazul sumanilor, operaţiunea de finisare, numită şi „batere“, se făcea cu ajutorul pivelor, la o anumită umiditate şi temperatură. Pivele se instalau pe pîraiele de munte, cu un debit permanent şi uni-

form şi cu „toplițe“ (izvoare calde), care împiedecau îngheţul total în timpul iernii [12]. Aşa cum se proceda şi la alte instalaţii, mai în amonte de locul unde se amplasa piua, se abătea o parte din apa pîrîului cu ajutorul unei iezături, care adeseori era un simplu dig construit din pietre. De aici, apa abătută era condusă pe un canal pînă la ulucul de lemn de pe care cădea pe roata hidraulică ce punea în mişcare instalaţia.

La pive, roata hidraulică acţionează ciocanul de lemn ce loveşte ritmic ţesătura aşezată în găvanul — scobit şi el dintr-un trunchi de lemn — unde este udată continuu cu apă caldă, atît cît cere trebuinţa. Pivele puteau avea unul, două şi chiar trei găvane, în funcţie de posibilităţile materiale ale ţăranilor care şi le construiau şi de puterea debitului de apă captat din pîrîu. Toată instalaţia era închisă într-o încăpere în care se făcea focul, atît pentru încălzirea apei care curge uşor şi continuu în găvane, cît şi pentru menţinerea unei temperaturi constante, mai cu seamă iarna, temperatură necesară bunei desfăşurări a operaţiei de finisare a stofei. Durata „baterii“ sumanilor diferă în funcţie de felul în care este ţesută stofa, de calitatea fibrelor şi de grosimea care trebuia obţinută. Stofele mai subţiri, pentru „cioareci“ şi catrinţe, se bat — sau, după cum se mai spune, „se învelesc“ (sumanii se dau „la învelit“) — mai puţin, în vreme ce stofele pentru haine mai groase, ţesute în mod special pentru acestea, se învelesc mai mult, iar dimensiunea lor scade oarecum, atît în lungime, cît şi în lăţime.

Alte ţesături, ca poclăzile, adică un fel de pături ţărăneşti, „lăvicere“ mai groase, ţesute adesea în dungi colorate divers, se dădeau numai la ştează, sau la „vîltoare“, care este cea mai simplă instalaţie ţărănească pentru prelucrarea ţesăturilor de lînă. În cazul ştezei, şuvoiul de apă cade cu forţa cuvenită într-o cadă de lemn cu doagele găurite, în interiorul căreia se formează un curent circular care poartă ţesăturile şi le scămoşează, transformîndu-le într-un fel de pătură pufoasă [13]. Steaza mai poate fi folosită la spălarea ţesăturilor de lînă, de cînepă şi in, instalaţia acţionînd asemenea maşinilor moderne de spălat rufe, dar cu avantajul curentului continuu de apă curată al pîraielor de munte.

Stezele puteau fi instalate ca anexe la pive, la mori şi chiar la ferăstraie, unde foloseau surplusul de apă, dar, în acelaşi timp erau obligatorii pe lîngă dîrste, unde se aşezau chiar şi cîte două sau trei, ele fiind absolut necesare în procesul de finisare al ţesăturilor.

Dîrsta sau drîsta este o instalaţie mult mai complicată, în comparaţie cu piva şi era folosită la finisarea numai a anumitor ţesături din care se făceau cergile şi saricile miţoase pe una din părţi. La ţesutul acestora se folosea urzeala din lînă cu firul lung, aspru şi rezistent, toarsă strîns, iar pentru „bătătură“ se întrebuinţa lînă mai moale, toarsă în fire groase şi puţin răsucite. Dîrsta propriu-zisă [14] se compune din două „valuri“ construite din lemn, cu lungimea de 4 m şi diametrul de 2 m. „Valurile“ se aseamănă cu nişte cilindri care la capete au obezile prinse de axul lor cu ajutorul unor spiţe, iar pe lungimea lor obezile sînt unite prin leaţuri paralele. Cele două valuri se aşează în două încăperi separate ale clădirii ce adăposteşte întreaga instalaţie, iar în exterior, la un capăt al axului sînt montate roţile hidraulice puse în

mişcare de curentul de apă. Trebuie precizat că întreaga instalaţie este lucrată numai din lemn şi fierul este folosit foarte puţin, doar pentru consolidarea îmbinării unora din piesele componente, cum, de altfel, se procedează la mai toate instalaţiile meşteşugăreşti ale ţăranilor de la munte.

Ţesăturile care trebuiesc finisate la dîrstă sînt trecute mai întîi prin ştează, unde, sub acţiunea curentului de apă în mişcare, firele se strîng şi se îngroaşă, după care se pun la uscat. Apoi, stofele se montează pe unul din leaţurile „valului“ numit „păruială“, care le trece peste o împletitură de spini — „leasă“ — aşezată dedesupt ce trage firele din „bătătura“ ţesăturii, formîndu-se astfel miţele cergii. Dacă operaţiunea nu reuşeşte pe deplin într-o primă fază, cerga se dă încă o dată la ştează şi se trece iarăşi prin „păruială“, pînă cînd miţele s-au tras în mod uniform. Finisarea continuă apoi la cel de al doilea val, ce are o construcţie deosebită prin aceea că leaţurile sînt unite printr-o împletitură de nuiele şi, tot în leaţuri, sînt fixate cuie mari de lemn cu vîrful în interior. Cergile, aşezate în interiorul valului, sînt ropogolite mereu prin mişcarea de rotire a acestuia în jurul axului, în vreme ce, în încăperea separată de aici, cu ajutorul unui cuptor se păstrează căldura şi umiditatea cuvenite. În final, stofele devin mai compacte şi mai uniforme.

Se pare că dîrstele din regiunea de munte a Moldovei au fost aduse din Transilvania, prin intermediul bîrsanilor ce veneau cu oile la păşunat. Din acest motiv, dîrstele erau mai răspîndite în jumătatea sudică a regiunii, legătura cu locul de origine făcîndu-se prin pasul Oituzului [15], în vreme ce în partea de nord ele erau aproape necunoscute [16]. Un argument în sprijinul acestei supoziţii îl constituie faptul că în partea de nord a regiunii de munte din Moldova se foloseşte denumirea de ştează, iar în partea de sud aceasta este cunoscută sub numele de „vîltoare“, ca şi în Transilvania, sau „hultoare“ (în Vrancea).

Pe lîngă prelucrarea lînei în ţesături diverse, mai trebuie amintită şi aceea a pieilor de oaie, care presupune o altă calificare meşteşugărească, cea de cojocar. Meşterii cojocari prepară pieile (curăţat, dubit) şi lucrează din ele piese de îmbrăcăminte de la cojoacele cu diferite forme şi dimensiuni, pînă la bonzile împodobite adeseori cu variate ornamente ce dovedesc un dezvoltat simţ artistic din partea lor [17].

Pe lîngă confecţionarea produselor din lînă şi piei, o altă ramură importantă a activităţii ţăranilor de la munte a constituit-o încă din vechime exploatarea pădurilor şi prelucrarea meşteşugărească a lemnului care avea întrebuinţări multiple în gospodăria lor. Aşa cum arăta Lenin, „tăierea pădurilor şi prelucrarea iniţială a lemnului pentru consumul propriu constituie o îndeletnicire străveche a ţărănimii şi care pretutindeni face parte din sfera generală a ocupaţiilor agricultorului“ [18]. De asemenea, cum s-a observat de către sociologi, lemnul constituie un element esenţial în viaţa satelor noastre şi nu se concepe ţărani care să nu ştie a-l prelucra cît de puţin [19]. Dacă lucrurile sta aşa atunci cînd se pune problema pentru ţărănime în general, ele capătă o importanţă deosebită pentru satele de la munte, unde întreaga gospodărie ţărănească

este bazată pe utilizarea aproape generalizată a lemnului. Locuinţa este construită în întregime din lemn, după tehnici anumite care au evoluat în decursul vremii, adăposturile pentru vite din cuprinsul gospodăriei, precum şi instalaţiile meşteşugăreşti enumerate mai înainte [20]. De asemenea, toate obiectele de uz casnic şi uneltele agricole, de la plugul la care se adăuga brăzdarul de fier mai mult sau mai puţin perfecţionat, erau confecţionate din lemn. Ele se lucrau fie dintr-o singură bucată cioplită cu meşteşug pînă i se da forma dorită, fie prin îmbinarea mai multor piese componente, iar altele, confecţionate din doage, sînt rezultatul muncii unor meseriaşi specializaţi în lucrul dogăriei şi butnăriei [21]. Documentele enumeră doar o parte din produsele acestora, ca putini, ciubere, cofe, la care se adaugă încă multe altele, cu denumiri foarte variate, în funcţie de mărimea, forma şi întrebuinţarea ce li se da în gospodărie [22]. Locul principal, însă, în exploatarea pădurilor de la munte şi care a evoluat treptat pînă a devenit ramura de bază a economiei regiunii il ocupă tăierea şi prelucrarea lemnului, în forme mai simple sau mai evoluate, ca material de construcţie. Pe baza informaţiilor documentare, se poate reconstitui, în linii mari, dezvoltarea acestei prelucrări meşteşugăreşti a lemnului.

Ferăstraiele, ca instalaţii purtate de forţa apei, sînt menţionate în documente încă din secolele anterioare [23], dar se pare că, pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, exploatarea pădurilor de brad se făcea mai mult pentru catarge [24], care cerea doar o simplă fasonare a trunchiurilor selectate înainte de a fi doborîte. Cu timpul, s-a trecut treptat la o formă mai avansată de prelucrare a lemnului în sorturi tot mai variate de cherestea, cu întrebuinţări bine precizate în lucrările de construcţii [25]. Mai cu seamă după anul 1774, documentele relevă o terminologie mai bogată cu privire le prelucrarea lemnului. Pe lîngă denumirile mai vechi, de *catarg, trinchet, şirin* (mare şi mic) şi *tahtalîc,* multe din ele cu o vădită origine marinărească şi cu influenţe turceşti, ca urmare a furniturilor de material pentru flota otomană, apar tot mai des termenii dulap, scîndură, grindă, uşor, leaţ [26]. Terminologia se va îmbogăţi apoi treptat, pe măsura dezvoltării cantitative şi calitative a prelucrării lemnului de brad. Alteori se fac şi altfel de categorisiri, în cherestele „turceşti", adică acelea cerute pentru flota turcească sau comandate de către negustorii turci pentru a le exporta şi cherestele „de rînd" [27], probabil destinate pieţei interne, ale căreia cerinţe deveneau tot mai mari, odată cu dezvoltarea oraşelor.

Prelucrarea lemnului de brad în cherestea de diferite feluri se făcea cu ajutorul ferăstraielor purtate de forţa apelor şi care sînt intalaţii specifice regiunii de munte. Pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea, ferăstraiele sînt menţionate mai rar în documente şi, fapt semnificativ, uneori cu denumirea „moară de firisteu" [28] care ar putea presupune unele imprecizіuni pentru indicarea unei instalaţii mai puţin răspîndită, în comparaţie cu morile, de pildă. Către sfîrşitul secolului, au fost construite ferăstraie mai multe de către ţărani şi ele lucrau destul de intens, încît îngrijorau pe unii egumeni ai mănăstirilor proprietare de moşii la munte,

care, pentru moment, nu înțelegeau importanța elementului nou, de progres, intervenit în exploatările forestiere. De aceea, ei se plîngeau că se făceau stricăciuni pădurilor „cu tăiat scînduri, lucrînd herăsăile neîncetat“ și pretindeau că, pînă atunci, mănăstirile aveau mai mult folos luînd dijma din catarge [29]. Totodată, aceasta mai arată că exploatarea pădurilor cunoștea o oarecare dezvoltare, datorită cererilor de material lemnos pe piață, fapt care a determinat pe țărani să construiască tot mai multe ferăstraie [30]. Numărul lor a sporit mai cu seamă după înlăturarea monopolului turcesc prin tratatul de la Adrianopole, astfel că mai tîrziu, cînd documentele, ca statistica din anul 1840, cuprind informații mai bogate asupra lor, numai în satele de la ocolul Muntele, din ținutul Suceava, se aflau 135 ferăstraie [31], la ținutul Neamț se găseau alte 94 ferăstraie, iar în ținutul Bacău numărul lor se ridica la 121, dintre care 97 în satele de pe domeniul Ghica-Comănești [32].

Pe lîngă amploarea pe care a luat-o exploatarea pădurilor, documentele mai atestă și o anumită specializare zonală care a intervenit cu timpul în prelucrarea meșteșugărească a lemnului în satele de la munte. Astfel, în ocoalele denumite Muntele, de la ținuturile Suceava și Neamț, situate pe valea Bistriței, predomina prelucrarea sub formă de cherestea mare, destinată exportului, pentru construcții de nave [33]. Aceasta se datora existenței pădurilor cu lemn de calitate corespunzătoare unor asemenea cerințe, precum și posibilității de a se transporta pe Bistrița și pe Siret, sub formă de plute, aceste sorturi mai grele de cherestea. Dimpotrivă, în zonele în care nu dispuneau de condiții prielnice plutăritului, țăranii s-au specializat în confecționarea de cherestea mai măruntă, cum este cazul satelor din bazinul Tazlăului, din ținutul Bacău, despre care, la anul 1831 și mai tîrziu, se spunea că „fac draniță, leațuri și altă hereste măruntă“, sau „scînduri și dulapi de toată măsura“ [34]. În partea de sus a regiunii, țăranii din satele de pe valea Moldovei prelucrau lemnul în „tălpi, grinzi, costoroabe, căpriori, leațuri, draniță, scînduri, dulapi, lătunoi“ etc., deci, material pentru construcții de case, ce putea fi transportat cu căruțele spre a fi vîndut la tîrgurile din țară [35]. Tot în aceste zone se confecționau din lemn de brad obiecte de uz casnic ce țineau de ramura dogăriei, ca putini, cofe, ciubere. La ținutul Suceava, era specializat în această ramură satul Baia, ai căruia locuitori erau și mari furnizori de șindilă pentru acoperișuri, iar în ținutul Bacău dogăria se practica mult în satele de pe Tazlău și Trotuș. De asemenea, butnăria mai era menționată frecvent la satele din ținutul Putna, unde era vorba, în special, de confecționarea butoaielor de stejar pentru podgorenii din sudul Moldovei [36].

Așadar, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor, exploatarea pădurilor și prelucrarea meșteșugărească a lemnului în cherestea a luat amploare și a devenit treptat îndeletnicirea de căpetenie a țăranilor de la munte. Dar, pe lîngă faptul că le era o sursă de trai, lucrul la cherestea a constituit și o obligație din partea cîrmuirii, pînă la anul 1828, din cauza cererilor Porții Otomane [37]. Pentru executarea cît mai în grabă a comenzilor, era delegat în Moldova un dregător special, „dereccibașa“, care avea oamenii săi împrăștiați prin satele de

la munte, pe lîngă aceștia mai trimițînd și domnia boieri „executori în facerea cherestelelor — scria Manolachi Drăghici — încît ținuturile Bacău, Neamț și Suceava nu făceau alta peste vară decît cherestele turcești“ [38]. Potrivit hatișerifului din anul 1774 [39], domnia trebuia să plătească țăranilor, din banii birului, tăiatul și transportul cherestelei pînă la Galați [40]. Dar, ca o consecință a monopolului turcesc, țăranii erau supuși exploatării din partea negustorilor turci care se dedau la diferite abuzuri și, alături de negustorii autohtoni, îi sileau să le vîndă materialul lemnos la prețuri cît mai scăzute.

Dezvoltarea exploatărilor forestiere a determinat o divizine a muncii, o specializare chiar, pentru cei care lucrau la pădure, pe de o parte, și cei care prelucrau lemnul, pe de altă parte [41]. Mai întîi, trebuiau oameni pricepuți la doborîtul arborilor și la fasonarea lor sumară pe loc, apoi alții îi transportau pînă la ferăstraie. Datorită tehnicii rudimentare, munca la pădure era deosebit de grea și primejdioasă în același timp. Transportul lemnelor la scoaterea lor din pădure se făcea adesea cu boii, iar catargele mari necesitau chiar 50 de boi pentru a fi trase pînă la locul unde urmau să fie legate în plute [42]. „Orînduiala pentru pădure“ dată de administrația austriacă pentru Bucovina, la anul 1786, vorbește despre ulucele folosite la coborîtul lemnelor de pe munte și le recomandă acolo unde era posibilă folosirea lor [43], dar din documentele cercetate pînă acum nu rezultă dacă ele erau sau nu cunoscute în regiunea de munte a Moldovei. Lucrul la ferăstraie presupunea, de asemenea, o anumită calificare, aceea de meșteri ferăstrăoari și a lucrătorilor care deserveau instalația. Cum nu toți sătenii își puteau construi ferăstraie, ci numai cei mai înstăriți, aceștia trebuie să fi fost, de regulă, și meșterii care dirijau lucrul oamenilor mai săraci, angajați ca muncitori cu plată. Iată, deci, că dezvoltarea exploatărilor forestiere a atras după sine importante consecințe de ordin economic și social în lumea satelor de la munte. Fenomenul este semnalat deja în catagrafiile fiscale de la începutul secolului al XIX-lea, pentru a deveni tot mai evident și, în același timp, caracteristic regiunii de munte a Moldovei, pe măsura pătrunderii tot mai adînci a noilor relații de producție ce capătă treptat un caracter capitalist. Astfel, oamenii mai săraci, din satele de pe valea Bistriței, se angajau ca muncitori cu plată la doborîtul arborilor în pădure, la transportarea lor și la tăiatul cherestelei la ferăstraie [44].

Concomitent cu dezvoltarea exploatărilor forestiere și a creșterii producției de cherestea, s-a extins și a sporit în importanță o altă îndeletnicire a locuitorilor de la munte, plutăritul, care constă în transportarea materialului lemnos, sub forma de plute, pe rîul Bistrița și, în continuare, pe Siret, pînă la Galați. Însemnătatea acestei îndeletniciri este cu totul deosebită, întrucît facilitatea și ieftinătatea transportului au contribuit din plin la dezvoltarea producției de mărfuri în regiunea de munte a Moldovei, la apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste mai de timpuriu aici în comparație cu restul țării.

Pe traseul amintit mai sus, un punct important, de tranzit, îl constituia orașul Piatra Neamț, denumit încă de pe atunci „schelă“, adică port, unde se adunau plutele de cherestea coborîte din interiorul regiunii [45], iar de acolo transportul lor se reorganiza în funcție de tranzacțiile înche-

iate de negustori și de condițiile de navigație pe cursul inferior al Bistriței și pe Siret. Potrivit catagrafiei din anul 1820, meseria de plutași se exercita de către locuitorii anumitor sate de la ocoalele Bistrița și Piatra de la ținutul Neamț [46], dar informațiile mai tîrzii arată că, așa cum era și normal, existau țărani care se ocupau cu plutăritul și în satele de pe cursul superior al Bistriței [47]. De aceea, datorită și rolului pe care îl juca „schela Pietrei" ca etapă a transportului cherestelei pînă la Galați, plutașii se împărțeau în două categorii, împărțire ce s-a păstrat pînă de curînd [48]. Din prima categorie făceau parte cei care aduceau plutele de la Dorna pînă la Piatra Neamț, de obicei locuitori din satele din partea de sus a Bistriței, care trebuiau să cunoască foarte bine condițiile de plutărit, adesea primejdioase, de pe această porțiune a rîului. Lor li se mai spunea „munteni", sau „hangani", după numele satului Hangu [49]. „Prietrenii" erau plutașii din a doua categorie, recrutați din satele așezate în preajma orașului Piatra Neamț și ei transportau plutele pînă la Galați. Plutașii erau lucrători plătiți, angajați de către negustorii de cherestea [50], ceea ce constituie un nou aspect al relațiilor de tip nou, capitalist, apărute la această epocă în satele regiunii de munte a Moldovei.

Plutăritul necesita din partea celor care practicau această meserie anumite cunoștințe tehnice, cîștigate în urma unei experiențe îndelungate și transmise din generație în generație. Aceste cunoștințe începeau de la alcăturiea plutei, în funcție de felul cherestelei ce trebuia transportată și partea de rîu ce urma să fie parcursă [51]. Datorită lipsei unor amenajări pe cursul Bistriței pînă la Piatra Neamț, „muntenii" aduceau pînă aici plute mai ușoare, alcătuite dintr-o singură „tablă", pentru a fi mai lesne de condus. Abia de la Piatra în jos, debitul bistriței și al Siretului fiind mai bogat, „pietrenii" alcătuiau plutele mari, din mai multe „table" ce trebuiau să ajungă pînă la Galați. Munca plutașilor, pe lîngă primejdiile ce le comporta uneori, era destul de anevoioasă : transportul plutelor pînă la locul de destinație dura mai multe zile, noaptea trebuind să tragă la mal pentru odihnă, după care, la întoarcere, trebuia să parcurgă pe jos drumul pînă acasă, pentru a prelua alt transport. Cîștigul realizat de ei era destul de mic și documentele arată că, de regulă, se angajau la această muncă țăranii mai săraci care nu aveau vite sau instalații meșteșugărești (mori, pive, ferăstraie) pentru a-și putea cîștiga existența în alt mod.

Documentele din perioada cercetată nu cuprind informații cu privire la plutăritul pe celelalte rîuri mai importante ale regiunii, Moldova și Trotuș. Totuși, trebuie presupus că se practica pe apa Trotușului, pentru a se transporta marile cantități de material lemnos prelucrat la ferăstraiele numeroase din această parte a munților [52]. Dar, se pare și trebuie admis că o mare parte din cheresteaua mai măruntă ce se producea aici, ca și pe valea Moldovei, era transportată în interiorul țării cu căruțele.

La meseriile enumerate pînă aici trebuie adăugat și morăritul care, de asemenea, făcea parte din sfera îndeletnicirilor gospodăriei țărănești de la munte atît de diversificată, meserie care, spre deosebire de celelalte ale cărora produse realizate aveau ca destinație vînzarea, în cazul

de faţă avea un scop mai limitat, de deservire a clientelei săteşti. În partea cîmpului, morile aparţineau stăpînilor moşiilor şi erau instalate pe un iaz, folosind forţa apei acumulată aici. Construcţia barajului pentru asemenea iaz era destul de anevoioasă, iar panta scăzută nu permitea să se facă iazuri prea apropiate unele de altele, deoarece „se înecau" morile din amonte. La munte, dimpotrivă, cursurile repezi de apă, cu pantă pronunţată, permiteau ca, pe lîngă celelalte instalaţii meşteşugăreşti, să se aşeze mai multe mori care aproape totdeauna aparţineau ţăranilor. Aşa, de pildă, la Hangu se aflau, în anul 1830, 17 mori ţărăneşti, iar după informaţii mai tîrzii, din anul 1848, în cuprinsul regiunii funcţionau 230 de mori [53]. La prima vedere, mulţimea morilor dintr-un sat ar părea nejustificată, dat fiind faptul că la munte se găseau mai puţine grîne de măcinat, doar strictul necesar pentru hrana populaţiei, şi acelea aduse din partea cîmpului. Ţăranii de la munte cumpărau de preferinţă grăunţe, deoarece costau mai ieftin, se puteau transporta şi păstra mai uşor decît făina, pentru a le măcina la morile din satele lor. Aceste mori erau destul de mici, cu un randament scăzut şi de aici nevoia de a fi cît mai multe, pentru a acoperi trebuinţele populaţiei. După cum s-a mai arătat, alături de mori mai existau fie o pivă de sumani, fie o ştează, astfel că ţăranul posesor de moară practica mai multe meserii din care îşi cîştiga existenţa.

Toate cele arătate pînă acum subliniază o caracteristică aparte a ţăranului de la munte, aceea de meşteşugar. Spre deosebire de gospodăria ţărănească din zonele agricole, care vindea produsele (cereale, vite etc.) în stare brută, cea de la munte oferea pe piaţă mărfuri prelucrate din produsele animaliere, sau din lemnul pădurilor, pentru obţinerea cărora oamenii aveau nevoie de o anumită calificare, ba chiar de o specializare pentru anumite etape ale procesului producţiei de mărfuri, în cazul cherestelei, ce era rodul unei experienţe transmisă din tată în fiu, la care se adăugau noi cunoştinţe acumulate pe parcurs. De aceea, dacă în satele din zonele agricole exista un număr redus de meşteşugari ce deserveau clientela redusă a restului consătenilor, la munte, prin diversitatea îndeletnicirilor şi a instalaţiilor meşteşugăreşti necesare exercitării lor, aproape fiecare gospodărie îşi avea meşterii săteşti, pricepuţi şi cu un grad superior de calificare, ce construiau instalaţiile mecanice care necesitau multe cunoştinţe tehnice şi ingeniozitate faţă de care ne manifestăm admiraţia chiar şi în zilele noastre, iar apoi urmau deţinătorii instalaţiilor respective ce trebuiau să ştie să le mînuiască pentru a obţine produsele — stofe finisate, cherestea etc. Unele instalaţii, ca pivele şi dîrstele, aveau rolul să deservească o clientelă sătească ce-şi finisa produsele casnice (sumani cergi etc.) destinate vînzării. Spre deosebire de acestea, ferăstraiele lucrau, în primul rînd, pentru deţinătorii lor care trebuiau să-şi procure mai întîi materia primă — trunchiurile de brad — şi să angajeze oameni pentru tăiatul şi adusul lor din păduri, precum şi lucrătorii de ajutor care să deservească instalaţia. Alteori erau întovărăşiţi mai mulţi consăteni la un ferăstrău, dar toate acestea presupun stabilirea anumitor relaţii între oameni situaţi pe diferite poziţii economice şi sociale: cel care angajează munca salariată

şi lucrătorul plătit, relaţii caracteristice apariţiei elementelor capitaliste în lumea satelor de la munte.

Dar aceştia nu erau decît o parte din meşteşugarii care activau în reguinea de munte a Moldovei, unde exista o mare diversitate a meseriilor, mai cu seamă legate de prelucrarea lemnului. Aici mai trebuisc amintiţi tîmplarii sau lemnarii care produceau diferite unelte şi mobilier de uz casnic şi gospodăresc în general, stolerii constructori de case, cei care, printr-o tehnică anumită, lucrau şindila şi draniţa pentru acoperitul caselor, precum şi dogarii din mîinile cărora ieşeau obiecte de o mare varietate. Şi aceştia, la rîndul lor, lucrau fie la comandă, pentru clientela sătească, fie pentru piaţă, ducîndu-şi produsele de vînzare în cuprinsul ţării, în acelaşi fel procedînd şi meşteşugarii din ramurile vestimentare : croitorii şi cojocarii.

Această mică producţie de mărfuri a constituit totdeauna caracteristica esenţială a gospodăriei ţărăneşti de la munte, fiind determinată de nevoia aprovizionării cu cereale din zonele agricole. În felul acesta, s-a ajuns, din vechi timpuri, la un schimb de bunuri între locuitorii din regiuni cu specific economic diferit, o parte oferind celeilalte produsele proprii : ţăranii de la munte brînzeturi, ţesături de lînă, cherestea şi alte obiecte de uz casnic şi gospodăresc lucrate din lemn, iar cei de la cîmpie grîne. Aprovizionarea cu cereale de către oamenii de la munte se făcea uneori, ca şi pînă în zilele noastre, prin căutarea directă a clientului pentru produsele proprii, cu prilejul unor peregrinări sezoniere, pe rute care au devenit cu timpul tradiţionale [54]. Schimbul între produsele meşteşugăreşti şi cele agricole avea loc şi în cadrul unei vechi reţele de tîrguri, locuri de întîlniri regulate între producători şi produsele lor, cum erau iarmaroacele, unele din ele, ca cel de la Soveja, bine cunoscut încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea [55]. Alteori, cum era în cazul bîrsanilor de la Putna şi de la Bacău, oamenii îşi duceau produsele de vînzare la tîrguri mai îndepărtate din interiorul ţării, chiar şi pînă la Galaţi, iar din partea domniei se bucurau de scutirea taxelor comerciale [56].

Toate acestea luate la un loc au făcut ca legăturile ţăranilor de la munte cu piaţa să devină tot mai strînse, iar produsele meşteşugăreşti din gospodăria lor tot mai larg răspîndite chiar şi în afara ţării [57]. Dezvoltarea pieţei interne şi lărgirea relaţiilor cu piaţa externă, în urma reglementării şi apoi a înlăturării monopolului turcesc, au determinat o creştere substanţială a producţiei de mărfuri meşteşugăreşti ale acestei gospodării tocmai în ramurile principale ale economiei regiunii de munte. În special, cheresteaua a devenit tot mai mult căutată pentru construcţii urbane, odată cu dezvoltarea oraşelor, iar cererea pe piaţa externă era din ce în ce mai mare, făcînd ca gospodăria ţărănească de la munte să fie atrasă în măsură tot mai largă în circuitul schimbului de mărfuri [58].

Un aspect social ,deosebit de interesant, legat de existenţa meşteşugurilor săteşti de la munte este acela al relaţiilor dintre ţărani, de o parte, şi stăpînii moşiilor şi arendaşii de cealaltă parte. Deţinerea de către ţărani a instalaţiilor meşteşugăreşti amintite în lucrarea de faţă era condiţionată de prestarea anumitor obligaţii faţă de stăpînii moşiilor, în

cazul de față mai ales mănăstirile care dețineau cele mai mari proprietăți în regiunea de munte. Problema condiționării, se înțelege de la sine, nu se mai punea în cazul satelor răzeșești, în cadrul cărora se stabileau cu totul alte relații ce nu vor fi discutate aici. Obligațiile față de stăpînii moșiilor erau determinate de vechiul drept de monopol feudal, care, la rîndul său, decurgea din dreptul de stăpînire asupra moșiei cu toate resursele și posibilitățile ei de exploatare : pămînt, pădure, pășune, fînaț și mai ales ape. Cum, pe moșiile de la munte, pîraiele mici și repezi ofereau o excelentă forță motrice și permiteau ca, în lungul lor, să se instaleze numeroase și diverse instalații meșteșugărești de prelucrarea lemnului și finisare a produselor gospodăriei țărănești, stăpînii moșiilor au căutat să exercite asupra acestor instalații un control cît mai strict, în scopul obținerii de venituri.

Dreptul de a construi și a deține mori, care aparținea stăpînilor de moșii, putea fi concedat țăranilor, prin învoială [59], dar, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mănăstirile au căutat să-l restrîngă mereu, manifestînd chiar o tendință de confiscare a lor. În acest scop, mai întîi se anulau învoielile încheiate mai înainte cu țăranii și morile erau trecute în proprietatea mănăstirilor. Dacă morile erau construite de puțină vreme și, prin exploatarea lor, țăranii nu-și amortizaseră decît o parte din cheltuielile investite, se hotăra ca mănăstirea să-i despăgubească. Durata pentru amortizarea cheltuielilor de construcție ale unei mori era apreciată la cinci ani, după care putea fi luată de către mănăstire, iar în cazul cînd trebuiau plătite unele despăgubiri țăranilor, se calcula venitul realizat pînă la data confiscării [60]. În cel mai bun caz, țăranii erau siliți să-și vîndă morile la mănăstiri, iar dacă nu se puteau înțelege asupra prețului, trebuiau să le ridice de pe moșie [61]. Dar, se pare că toate acestea nu constituiau decît acțiuni prin care mănăstirile căutau să-i constrîngă pe țărani să plătească dări mai mari pentru folosința morilor, pentru că ele au continuat să fie deținute tot de către săteni.

Țăranii deținători de mori trebuiau să plătească mănăstirilor „bezmăn“, adică o chirie pentru locul pe care se ridica instalația și pentru dreptul de folosire a apei. Din puținele informații ce se cunosc, rezultă că, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, pentru o moară se dădea cantitatea de șase merțe făină de orice fel [62], ceea ce însemna aproape 900 kg pe an. Îndată după anul 1800, țăranii dădeau stăpînilor de moșii a zecea parte din venitul morilor [63], sau o sumă de bani stabilită în funcție de mărimea și randamentul instalației [64]. Se întîlnesc și cazuri în care țăranii deținători de mori le puteau arenda și chiar la vindeau altora [65], noului posesor revenindu-i și obligația de a plăti dările către stăpînul locului.

Același regim aveau pivele de sumani și dîrstele, pentru care țăranii plăteau mănăstirilor sume de bani sub denumirea, uneori, de dijmă — prin extindere a noțiunii, iar alteori de embatic [66]. Călugării căutau să finiseze la pivele țăranilor și sumanii mănăstirilor, încercînd să impună aceasta prin clauze la învoielile date pentru construirea pivelor. Totuși, nu era o obligație, deoarece trebuiau să plătească pentru bătutul sumanilor [67], sau să scadă suma cuvenită din embaticul datorat de piuari [68].

Dintre instalațiile meșteșugărești ale țăranilor de la munte, o importanță deosebită au avut ferăstraiele, al cărora număr a sporit din nevoia de a face față cererilor tot mai mari de cherestea pe piața internă și cea externă, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor. În această situație, stăpînii moșiilor au căutat să reglementeze în folosul lor situația ferestraielor țărănești, prin impunerea deținătorilor lor la noi obligații aducătoare de venituri pentru mănăstiri [69]. Ca atare, țăranii puteau să-și construiască ferăstraie în aceleași condiții ca pentru pive și mori, adică prin învoială cu stăpînii moșiilor, cărora să le dea dijmă, sau să le plătească anumite sume de bani [70]. Dreptul de a construi ferăstraie era acordat și unor persoane străine de moșie, în asemenea cazuri negustori de cherestea, în aceleași condiții de plată pentru folosința lor. Iată care erau aceste condiții, așa cum rezultă ele din numeroasele informații documentare ale vremii :

—ferăstraiele se puteau construi numai cu permisiunea stăpînului moșiei [71], iar cei care nu respectau această prevedere trebuiau să le scoată din funcție [72].

— folosirea ferăstraielor era permisă pe timp limitat [73], timp în care trebuie să se presupună că au fost amortizate cheltuielile, după care instalația, în stare de funcționare, trecea în proprietatea stăpînului moșiei [74] ;

— în cursul termenului acordat pentru folosința lor, ferăstraiele nu puteau fi vîndute decît stăpînului moșiei care, în caz contrar, le putea confisca fără nici o despăgubire și avea dreptul să le arendeze altora [75] ;

— deținătorii de ferăstraie trebuiau să plătească stăpînilor de moșii dijmă (iarăși un caz de generalizare a noțiunii), sub diferite forme : în cherestea, în bani, în blănuri de jder, sau în cantități de ceară, așa cum obișnuiau să pretindă mănăstirile.

Întrucît construirea unui ferăstrău necesita o cheltuială însemnată, această posibilitate o aveau, de obecei, țăranii mai înstăriți, dar, uneori, se întovărășeau mai mulți țărani, fiecare stăpînind partea corespunzătoare [76]. Aceste părți se refereau la dreptul de folosință al ferăstrăului, iar vînzarea vreuneia din ele se făcea, ca de obicei, tot către stăpînul moșiei [77] și numai cu aprobarea acestuia putea fi preluată de către ceilalți tovarăși [78].

Rezultă, așadar, că stăpînii moșiilor de la munte au căutat să impună un monopol riguros asupra instalațiilor meșteșugărești destinate prelucrării materiilor prime și să execute un control permanent, prin condițiile impuse celor care le construiau și le foloseau. Asemenea acțiuni se constată tot mai frecvent la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor, cînd în condițiile dezvoltării producției de mărfuri pe moșiile de la munte, țăranii încercau să scape de sub controlul mănăstirilor și boierilor [79]. Prin exercitarea acestui monopol, stăpînii moșiilor au căutat, pe de o parte, să-și mărească veniturile, iar pe de altă parte, să acapareze ferăstraiele țărănești, pentru a le trece în inventarul propriu.

În cazurile ferăstraiele deținute de țărani, dijma din cherestea căpăta o importanță tot mai mare în ochii stăpînilor de moșii, încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Momentul este marcat în mod deosebit prin

„ponturile" din anul 1792, prin care boierii şi mănăstirile au instituit dreptul de proprietate absolută, de tip burghez, asupra pădurilor, generalizînd cu acest prilej obligaţia dijmei din materialul lemnos tăiat şi prelucrat de ţărani în scopul comercializării [80]. Pe moşiile de la munte, unde se lua dijma atît direct din lemnul tăiat din pădure, cît şi din produsele rezultate în urma prelucrării acestuia la ferăstraie, se căuta a se face o deosebire netă între una şi alta. Cea dintîi se lua numai din arborii doborîţi şi supuşi unei fasonări simple, cum erau, de pildă, catargele şi butucii destinaţi prelucrării la ferăstraie, cu alte cuvinte, aceasta era plata ce se cuvenea proprietarului pădurii pentru lemnul ce se lua de către ţărani, dar, cu tot conţinutul nou al dreptului de proprietate de curînd instituit, boierii şi mănăstirile au recurs tot la vechea formulă, feudală, a dijmei. În cel de al doilea caz, dijma din cherestea prelucrată cuprindea plata datorată de ţărani pentru dreptul de folosinţă a ferăstraielor [81], obligaţie ce decurgea din vechiul monopol feudal, arătat mai înainte, asupra apelor. Cu toate că această obligaţie apare, în general, sub denumirea de dijmă, ea se percepea sub diferite forme : de obicei, ţăranii o dădeau în natură, dar documentele menţionează şi plata ei în bani, pentru plutele de catarge [82]. În acelaşi timp, ferăstraiele erau considerate ca o moară „de frunte", iar mănăstirea Neamţ lua pentru ele aceeaşi sumă de 8 lei pe an [83]. Foarte curînd, odată cu amploarea cunoscută de exploatările forestiere, suma plătită de ţărani pentru folosinţa ferăstraielor a crescut vertiginos, ajungînd la peste 300 lei, iar în unele cazuri chiar 1.500 lei pe an [84], desigur, în funcţie de mărimea şi randamentul instalaţiei, dar şi datorită cantităţilor tot mai mari de material lemnos prelucrat cu ajutorul lor. Pe măsura creşterii preţului cherestelei, s-a generalizat dijma luată în scînduri, stabilită la un anumit număr, din ce în ce mai mare [85], sau la cîte o plută de scînduri de fiecare ferăstrău [86]. În principiu, aceasta trebuia să reprezinte a zecea parte din marfa prelucrată, aşa cum se şi preciza în unele cazuri [87], dar în alte cazuri,„ dijma" pentru ferăstraie se ridica pînă la două zecimi din scîndurile tăiate [88].

Perceperea dijmei sub formă de scînduri a sporit mult obligaţiile ţăranilor de la munte faţă de stăpînii moşiilor. Dacă mai înainte dădeau dijmă doar din trunchiuri fasonate (catarge, butuci etc.), boierii şi mănăstirile nu se mai mulţumesc doar cu acestea şi pretind material lemnos prelucrat, care era mult mai valoros şi necesita o muncă în plus din partea ţăranilor posesori de ferăstraie. Dar situaţia ţăranilor avea să se agraveze şi mai mult, odată cu extinderea şi generalizarea arendăşiei pe moşiile de la munte, în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Dezvoltarea producţiei de mărfuri pe moşiile de la munte, perspectivele de îmbogăţire pe care le oferea comerţul cu material lemnos au atras aici elemente din afară care căutau să realizeze profituri cît mai mari din munca ţăranilor. Aceştia au fost, în ordinea apariţiei lor, negustorii de cherestea şi arendaşii moşiilor, între care s-a desfăşurat o aprigă concurenţă.

Negustorii de cherestea erau, în cazul de faţă, reprezentanţii capitalismului în dezvoltare care se infiltra tot mai mult în viaţa satelor

de la munte. Profitînd de continua nevoie de bani a țăranilor, aceștia le plăteau prețul mărfii la domiciliu, adică partea cea mai mică din valoarea ei, la care se mai adăuga, eventual, costul transportului cu plutele pînă la Piatra Neamț [89]. Munca țăranilor era cu atît mai prost remunerată, cu cît aceștia trebuiau ca, pentru cheresteaua ce o vindeau negustorilor, să dea mai întîi dijma arătată stăpînilor moșiilor. Se înțelege că vechile relații feudale constituiau o piedică serioasă în calea noilor relații, marfă-bani, ce se stabileau între țăranii meșteșugari mici producători și negustorii achizitori. Dar, în același timp, menținerea acestor relații putea fi speculată cu abilitate și de aceea, pentru a nu fi stingheriți în activitatea lor și pentru a realiza și mai mari profituri, negustorii de cherestea s-au transformat adesea în arendași de moșii la munte. În noua lor calitate, prima grijă a arendașilor era ca, în baza monopolului asupra instalațiilor meșteșugărești, să oblige pe țăranii posesori de ferăstraie la plata unui „adeti“ constînd dintr-un număr de scînduri din ce în ce mai mare [90]. Pentru a înfrînge rezistența țăranilor și pentru a-i constrînge să accepte obligațiile impuse, arendașii le opreau și chiar le confiscau ferăstraiele, lipsindu-i astfel de principalul lor mijloc de existență [91].

Asemeni stăpînilor de moșii, arendașii nu erau nici ei totdeauna capabili să organizeze exploatarea rațională a pădurilor prin mijloace proprii, în vederea dezvoltării producției de mărfuri. Evitînd să facă investiții în instalații pentru prelucrarea lemnului, ei s-au bazat pe mica producție meșteșugărească din cadrul gospodăriei țărănești, iar pentru a obține cît mai mult material lemnos pe care să-l comercializeze, au pretins cherestea pentru toate obligațiile sătenilor [92]. Așa, de pildă, arendașii domeniului Broșteni, la anul 1830, luau cherestea pentru terenurile de pășune și fînaț [93]. Totodată, ei mai sileau pe țărani să taie butuci pentru ferăstraiele moșiei, în socoteala zilelor de boieresc [94], iar prin contractele de arendă își asigurau monopolul comercializării produselor moșiei [95], în speță, cheresteaua lucrată de țărani [96]. Cu toate că se angajau să plătească locuitorilor prețurile oferite și de către alți negustori [97], arendașii îi sileau să le vîndă cheresteaua la prețuri cît mai mici [98], utilizînd în acest scop mijloace de constrîngere ca cele arătate mai înainte. În sfîrșit, profilîndu-se numai pe comerțul de cherestea, arendașul moșiilor de pe Bistrița ale mănăstirii Slatina le spunea răspicat țăranilor că „nu sînteți slobozi a lua bani pe cherestele de la nimene alții decît numai de la mine, cu prețurile ce să vor politici“ [99].

În vederea monopolizării comerțului cu cheresteaua de pe moșii, arendașii căutau mai întîi să înlăture concurența altor negustori care ar fi putut oferi țăranilor prețuri mai mari decît acelea impuse de ei [100]. Deosebit de grăitor este, în această privință, exemplul unui călugăr care, la anul 1830, fusese numit de către Mitropolie ca egumen al schitului Hangu și care a devenit prin aceasta și arendaș al moșiei [101]. El arăta că, la venirea sa pe moșie, țăranii datorau la diferiți negustori circa 800 plute de scînduri, din care cauză mănăstirea „să păgube de însuși boierescurile lor și de folosurile ferăsăilor sali, căci erau sîlniciți țaranii a lucra creditorilor“ [102]. Pentru a-i înlătura pe aceștia din urmă, el le-a plătit datoriile

ce le aveau pe la locuitori şi, se înţelege, a luat asupra sa cheresteaua ce o aveau de primit. „Dar mai mult decît atîta — adaugă călugărul egumen şi arendaş —, ce au trebuit să îngrădesc şi driturile lăcuitorilor, ca să nu mai poată vinde altora marfa din a lor ferăsăi, care lucru n-am putut altfel decît am început a răscumpăra din ferăsăile lor, precum am putut să mă învoiesc cu ei", astfel încît, la cele două ferăstraie pe care le avea pînă atunci schitul, el a mai adăugat încă 11 luate de la ţărani pe această cale. Deci, iată mijloacele folosite de către arendaşi pentru a realiza profituri cît mai mari: acapararea la preţuri derizorii a muncii ţăranilor şi deposedarea lor, prin constrîngere şi înşelăciune, de instalaţiile meşteşugăreşti cu ajutorul cărora îşi cîştigau existenţa [103].

Pe lîngă acestea, metoda frecvent folosită de către arendaşi era aceea ca, asemenea negustorilor pe care reuşiseră să-i înlăture, să avanseze ţăranilor bani pentru mari cantităţi de cherestea ce nu le putea fi livrată pînă la expirarea contractului de arendă [104]. De aici, se iscau neînţelegeri cu arendaşii următori, pentru care împlinirea datoriilor vechi de la ţărani constituia un serios impediment în desfăşurarea afacerilor [105]. Dar, sistemul în sine a însemnat un mijloc de crîncenă exploatare a ţăranilor din partea capitalului comercial şi cămătăresc, deoarece ei nu mai puteau scăpa ani de-a rîndul de datoriile care sporeau mereu prin adăugarea dobînzilor.

Aşadar, condiţiile locale din regiunea de munte a Moldovei au făcut ca activitatea ţăranilor de aici să se orienteze spre anumite ramuri ale economiei, dintre care cele de căpetenie erau creşterea vitelor şi exploatarea pădurilor. Prin prelucrarea produselor brute (lîna şi pieile de la oi, dar mai cu seamă lemnul pădurilor de brad), cu ajutorul instalaţiilor mecanice pentru finisarea ţesăturilor şi ferăstraiele pentru lucrul cherestelei, ţăranii de la munte au căpătat o caracteristică proprie, aceea de mici meşteşugari producători de mărfuri, caracteristică ce îi deosebeşte net de cei din partea cîmpului. Legătura cu piaţa a gospodăriei ţărăneşti de la munte a fost determinată de nevoia aprovizionării cu cereale din zonele agricole şi procurării banilor pentru plata obligaţiilor către stăpînii moşiilor şi dărilor către cîrmuire. Odată cu dezvoltarea exploatărilor forestiere, producţia de mărfuri în cadrul gospodăriei ţărăneşti de la munte a sporit, accentuîndu-se, în acelaşi timp, calificarea meşteşugărească a ţăranilor de aici, printr-o diversificare a meseriilor în procesul de producţie. Totodată, au apărut elemente noi, cu caracter capitalist, atît pe plan economic, cît şi pe cel social, acestea din urmă reprezentate, între altele, prin folosirea pe scară tot mai largă, în producţia de mărfuri, a mîinii de lucru salariate oferită de ţărănimea săracă ce nu avea alte mijloace de existenţă.

Ca mici producători de mărfuri meşteşugăreşti, ţăranii de la munte au contribuit în largă măsură la dezvoltarea şi unificarea pieţei, interne, aportul lor fiind facilitat şi de existenţa căilor de comunicaţie naturale, care făceau posibilă transportarea produselor cu uşurinţă şi la preţuri ce le sporea rentabilitatea.

Dezvoltarea meşteşugurilor ţărăneşti de la munte a avut loc în cadrul menţinerii încă a vechilor relaţii cu stăpînii moşiilor, care au căutat

să-şi sporească veniturile prin majorarea obligaţiilor ţăranilor pentru dreptul de folosinţă a instalaţiilor mecanice purtate de forţa apelor. La rîndul lor, arendaşii, reprezentanţi ai capitalismului în dezvoltare, şi-au sporit profiturile pe diferite căi care au însemnat, în acelaşi timp, noi forme de accentuare a exploatării ţărănimii. Astfel, ei au monopolizat comercializarea produselor meşteşugăreşti ale gospodăriei ţărăneşti, iar prin contracte oneroase şi înrobitoare, i-au silit să se angajeze la livrarea unor cantităţi mari de cherestea, greu de realizat la termenele stabilite, încît ţăranii erau supuşi cu anii unor datorii imposibil de achitat. În consecinţă, din mici meşteşugari, liberi să-şi vîndă produsele la preţul pieţei, au devenit lucrători la comandă şi mai cu seamă au căzut din ce în ce mai mult sub exploatarea crîncenă a capitalului comercial şi cămătăresc.

N O T E

1 *Uricarul*, vol. VII, p. 255. În termeni asemănători se arată despre ei şi la anul 1816 (Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, Iaşi, 1979, p. 6).

2 Arh. St. Iaşi, tr. 166, nr. 7, f. 105. Pentru satele de la ocolul Muntelui se spune doar atît: „La munte, cherestele".

3 *Ibidem*, nr. 8, f. 7. Despre satul Bicaz se spune: „Chiverniseala lor cu facerea cherestelei, iar o samă cu vitele ce pot rîdica" (f. 17), iar la satele Cîrnu şi Buhalniţa, „cu vitele şi lucrul mîinilor" (f. 12 şi 14).

4 Prima formulare de acest fel apare în descrierea ţinuturilor, din anul 1821, ce însoţeşte situaţia recapitulativă a catagrafiei din anul 1820 (Buletinul „Ion Neculce", fasc. 7, 1928, Iaşi, 1929, p. 140 şi următ.). Ea se repetă apoi în „Topograficeasca arătare a fieştecăruia ţinut", din anul 1824, în *Hurmuzachi*, Supliment I, vol. IV, Bucureşti, 1891, p. 15 şi în cea asemănătoare din anul 1829 (Bibl. Acad., pach. CCL, doc. 255).

5 Arh. St. Iaşi, Litere, dosar Ci, nr. 185, f. 172.

6 Idem, tr. 1772, dosar 44036, f. 49 şi Gh. Platon, *Domeniul feudal în Moldova în preajma revoluţiei de la 1848*, Edit. Junimea, Iaşi, 1973, p. 14-15.

7 Arh. St. Iaşi, tr. 1772, dosar. 44036, f. 49-50.

8. *Ibidem*, f. 168. De asemenea, Gh. Platon, *Cu privire la dezvoltarea pieţei interne în Moldova în preajma Regulamentului organic*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi", Secţiunea III (Ştiinţe sociale), tomul V (1959), p. 27.

9 Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu şi Corneliu Istrati, *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Bucureşti, 1966, p. 211. (În continuare se va cita D.R.A., II).

10 O descriere tehnică, amănunţită, a pivelor şi ştezelor de pe valea Bistriţei este făcută de Ion Chelcea, *Industria ţărănească*, în volumul Grupul de cercetări complexe al Academiei R.S.R., *Etnografia văii Bistriţei, zona Bicaz*, Piatra Neamţ, 1973, p. 397-420.

11 Corneliu Istrati, *Despre dîrstele din Moldova în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* în „Studii și cercetări științifice", Istorie, anul XIII (1962), fasc. 1, p. 121. Expunerea despre tehnica finisării țesăturilor de lînă la dîrste este făcută după acest articol. Vezi și Ion Chelcea, *op. cit.*

12 *Ion Chelcea,* op. cit., p. 397.

13 C. Turcu, *Șteaza, instalație primitivă sătească pentru perfecționarea unor țesături casnice,* în „Studii", revistă de istorie, anul VII (1955), nr. IV, p. 113-118.

14 Dîrsta a fost descrisă complet de N. Al. Rădulescu, *Vechea industrie vrînceană, chiua și drîsta,* în „Milcovia", V-VII (1936), p. 23-26. În articolul citat (C. Istrati, *Despre dîrstele din Moldova...),* am insistat asupra descrierii, pentru unele precizări în această chestiune.

15 C. Istrati, *op. cit.*, p. 126-127.

16 Ion Chelcea, *op. cit.*, p. 416, arată că dîrsta nu se cunoaște pe valea Bistriței.

17 O expunere asupra acestui meșteșug, din punct de vedere tehnic și etnografic, este făcută de Romulus Vulcănescu, *Cojocăria,* în *Etnografia văii Bistriței,* p. 447-518.

18 V. I. Lenin, *Opere,* vol. III, București, 1961. p. 518-519.

19 H. H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești,* vol. I, București, 1958, p. 249.

20 Vezi și Romulus Vuia, articolele *Curtea și gospodăria și Locuința,* în *Etnografia văii Bistriței,* p. 108-171.

21 Radu O. Maier, articolele *Dulgheria, Tîmplăria* și *Dogăria-butnăria,* în *Etnografia văii Bistriței,* p. 519-548.

22 *Ibidem,* p. 542-548.

23 C. Cihodaru, *Satele din regiunea Hangu-Bicaz în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea,* în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza", Secțiunea a III-a, Istorie, tomul XIII (1967), p. 7. De asemenea, Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă astăzi,* ediția a doua, București, 1976, p. 95.

24 La 15 ianuarie 1757, se arată că țăranii tăiau catarge din braniștea mănăstirilor Slatina, Rîșca și Voroneț (D.R.A., II, p. 338). La anul 1756, egumenul de la Voroneț reclama domniei că, de 5-6 ani, „s-au obicinuit lăcuitorii de fac catarguri în braniștile mănăstirilor și, din pricina catargurilor, îmblînd oamenii nelipsit prin păduri de taie catarguri," s-a împrăștiat vînatul din braniști (A. Popovici și Gh. T. Kirileanu, *Descrierea moșiei regale Broșteni,* București, 1906, p. 86).

25 C. Istrati, *Gospodăria moșierească din regiunea de munte a Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea,* în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol", tomul VIII (1971), p. 248.

26 Termenii noi apar în hrisovul pentru stabilirea taxelor ce se încasau în folosul mănăstirii Sfîntul Spiridon din Iași, la anul 1776, pe cheresteaua ce era dusă la Galați *(Uricarul,* vol. XIX, p. 380), iar aceeași termeni reapar și la anul 1779 (idem, vol. I, p. 87). Vezi și V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului,* în „Studii și cercetări științifice", Filologie, anul (1957), fasc. 1, p. 9 și C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 220-223.

27 În perigrafiile din anul 1831 se arată că locuitorii din ocolul Trotuș, ținutul Bacău, lucrau astfel de cherestele (Gh. Platon, *Cu privire la dezvoltarea pieței interne în Moldova...*, p. 41).

28 La anul 1757, pe lîngă dijma din catarge, pe care mănăstirile Slatina, Rîşca şi Voroneţ o adunau de la ţărani, se arăta că „aşijdire şi din lemnul ce se taie la *moara de firisteu* (s. n.) să aibă a lua din zece lemne un lemn" (D.R.A., II, p. 338).
29 Jalba egumenului de la mănăstirea Bistriţa, din anul 1799 *(ibidem*, p. 711).
30 La anul 1832, pe moşia Broşteni lucrau 35 ferăstraie, dintre care 15 ale ţăranilor, iar restul ale unor negustori de cherestea (A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 14).
31 La anul 1840, ele erau răspîndite astfel : 1 la Păltiniş, 14 la Şaru Dornei, 18 la Dorna, 2 la Chirilu, 5 la Crucea, 25 la Broşteni, 1 la Cotîrgaşi, 18 la Mădei, 15 la Borca, 5 la Stejaru, 5 la Fărcaşa, 10 la Sabasa, 3 la Găineşti, 11 la Mălini şi 2 la Negrişoara (Arh. St. Iaşi, tr. 1772, dosar. 16593, passim).
32 Erau 10 la Lucăceşti, 18 la Dofteana, 32 la Dărmăneşti, 20 la Comăneşti şi 17 la Lunca Asău *(ibidem)*.
33 În această zonă se întîlnesc mai frecvent termenii de *catarguri, cătărgele, trincheturi*, pe lîngă cele de *grinzi, dulapi, scînduri* (idem, dosar 44036).
34 Gh. Platon, *op. cit.*, p. 41.
35 Arh. St. Iaşi, tr. 1772, dosar nr. 44036.
36 Numeroase menţiuni despre dogărie în această zonă se găsesc în Condica Vistiriei din anul 1803 *(Uricarul*, vol. VII) şi în catagrafio din anul 1820 (Arh. St. Iaşi, tr. 166, nr. 10, ţinutul Bacău).
37 Vezi şi Gh. Bujoreanu, *Livrările in natură către Poarta Otomană, mijloc de exploatare a Moldovei în perioada 1802—1828*, în „Analele Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi", Secţia III, tom. II (1963), p. 183-185.
38 Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, tomul II, Iaşi, 1857, p. 29.
39 *Uricarul*, vol. IV, p. 442.
40 Sama Vistieriei Moldovei pe anii 1817—1818, Arh. St. Iaşi, mss. nr. 1498.
41 Ion Vlăduţiu, *Agricultura în satele din zona Bicaz*, în *Etnografia văii Bistriţei*, p. 250 şi următ. A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *(op. cit.*, p. 63-64), dau informaţii despre tehnica exploatărilor forestiere pe Bistriţa, spre sfîrşitul secolului al XIX-lea.
42 Gh. Platon, *Despre exploatarea ţăranilor din regiunea de munte a Moldovei în vremea Regulamentului organic*, în „Revista arhivelor", anul III (1960), nr. 2, p. 185.
43 Gh. T. Kirileanu, *Cel mai vechi cod silvic românesc. Orînduiala de pădure pentru Bucovina, dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786*, Bucureşti, 1908, p. 47-48.
44 Un asemenea angajament, pentru tăiat 1080 butuci şi transportul lor la ferăstraie, în anul 1820, la satul Păngărăcior (Arh. St. Buc., A. N., pach. MM, doc. 3). Informaţii mai tîrzii, din anul 1848, arată că, în satele de la ocolul Muntele, din ţinutul Suceava, „acei mai săraci, ce nu au vite, se năimesc plutaşi şi tăietori de cherestele cu toporu" (Arh. St. Iaşi, tr. 1772, dosar, 44036). Relatări identice se găsesc şi despre oamenii din satele de la ocolul Muntele şi ocolul Piatra, de la ţinutul Neamţ *(ibidem*, dosar 16593).
45 N. Şuţu, *Notiţii statistice asupra Moldaviei*, trad. de Th. Codrescu, Iaşi, 1852, p. 15, ca şi în mss. rom. nr. 882, de la Bibl. Academiei, se arată importanţa

acestui punct comercial şi de tranzit pentru transportul cherestelei de pe valea Bistriţei.

46 Satele Vînătorii Pietrei, Mărăţei, Pîngăraţi, Vadurile, Sărata, Calu, Iapa, Neguleşti, Podoleni şi Leţcani (Arh. St. Iaşi, tr. 166, nr. 8, passim).

47 Idem, tr. 1772, dosar 44036, la ocolul Muntele din ţinutul Suceava.

48 V. Arvinte, *op. cit.*, p. 14.

49 Ion Vlăduţiu, *op. cit.*, p. 267.

50 La anul 1831, locuitorii din Oanţu s-au angajat să transporte unui negustor 26 plute de „catarguri şi cătărgele", de la Stejaru pînă la Piatra (Arh. St. Buc., A. N., pach. MCMXXXIV, doc. 61).

51. Ion Vlăduţiu, *op. cit.*, p. 266 şi următ.

52 Plutăritul mai uşor se practica şi pe unii afluenţi ai Bistriţei, ca Bistricioara, Neagra Şarului şi Neagra Broştenilor *(ibidem)*, probabil prin sistemul haiturilor.

53 Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P. nr. 485, f. 109. De asemenea, pe moşia Broşteni, din ţinutul Suceava, se găseau, la anul 1832, alte 12 mori ţărăneşti şi ale unor oameni străini de moşie (A. Popovici şi G. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 14).

54 H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. I, p. 248.

55 Arh. St. Buc., M-rea Soveja, pach. V, doc. 19.

56 D.R.A., II, p. 211 şi Bibl. Acad., pach. CLXXXVII, doc. 183.

57 S. Vianu, *Cu privire la problema descompunerii feudalismului în ţările române*, în „Studii şi referate privind istoria României", partea I, Bucureşti, 1954, p. 825.

58 Gh. Platon, *Cu privire la dezvoltarea pieţei interne...*, p. 28-29.

59 Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. LIII, doc. 25 şi D.R.A., II, p. 363, din anii 1746 şi 1761.

60 Se plătea despăgubire pentru cheltuiala construirii iazului şi a morii, sau „cheltuiala gîrlii" (D.R.A., II, p. 363), pentru ca la anul 1781 să se plătească pentru o moară două merţe de păpuşoi şi 20 lei (Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. CXL, doc. 41).

61 Cazul unor ţărani de pe moşia Bîlca, a mănăstirii Bîrnova, la anul 1796 (D.R.A., II, p. 634).

62 *Ibidem*, p. 370, din anul 1753 şi Bibl. Acad., pach. CLXXXVI, doc. 287, din anul 1799.

63 Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 348, doc. 4, p. 146 : la anul 1806, ţăranii din Comăneşti se obligau ca, „din mori", să dea „zăciuială, din zece una".

64 De moara de frunte 8 lei, de cea de mijloc 6 lei, iar pentru moara de coadă 4 lei pe an (D.R.A., II, p. 718). La anul 1816, ţăranii din Hangu plăteau cîte 15 lei pe an pentru fiecare moară (Bibl. Acad., pach. XXXV, doc. 26).

65 Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. LXIV, doc. 19, din anul 1789 şi Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P., nr. 485, f. 43, din 1831.

66 D.R.A., II, p. 363. din anul 1759, pentru satul Vînători, care să nu facă mori fără voia mănăstirii Secu ; la anul 1753, ei plăteau cîte 23 de potronici de fiecare pivă (Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. CXL, doc. 23). La anul 1800, pe moşiile mănăstirii Neamţ se plătea cîte doi lei şi jumătate de tot găvanul (D.R.A., II, p. 718), iar „dijma" de dîrstă, pe moşia Bîlca, se ridica la 9 lei pe an (Arh. St. Buc., M-rea Bîrnova, pach. II, doc. 20). Embaticul este men-

ţionat într-un document referitor la moşia Hangu (Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 400, doc. 72/5).

67 D.R.A., II, p. 306-307, învoielile din anul 1753, dintre satul Vînători şi mănăstirea Secu.

68 Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 400, doc. 72/5.

69 D.R.A., II, p. 660 şi 720.

70 Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. CXXX, doc. 26, pach. CXXXVI, doc. 12 şi 14, din anii 1800, 1804 şi 1807.

71 D.R.A., II, p. 698 şi Bibl. Acad., pach. CLXXXVI, doc. 294-298, 304, pach. CLXXX, doc. 87, la anii 1799 şi 1805, pe moşiile mănăstirii Slatina.

72 A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 51.

73 Bibl. Acad., pach. CLXXXVI, doc. 244.

74 *Ibidem*, doc. 86 : la anul 1821, egumenul a dat unui om ce răscumpărase nişte ferăstraie dreptul să le folosească 20 de ani, după care ele rămîneau în proprietatea mănăstirii. De asemenea, Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 400, doc. 72/6, pe moşia schitului Hangu.

75 Condiţii prevăzute în învoielile pentru construirea unor ferăstraie pe moşiile mănăstirii Slatina (Bibl. Acad., pach. CLXXXVI, doc. 259 şi pach. CLXXXVII, doc. 85 şi 86).

76 Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 400, doc. 72/2, 72/4, cazuri din satul Schitu Hangu.

77 *Ibidem*, doc. 72/4 şi 72/8.

78 *Ibidem*, doc. 72/4.

79 Vezi şi D. Ciurea, *În legătură cu problema monopolului feudal în Moldova*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", tomul I (1964), p. 143-144.

80 La anul 1805, negustorii turci nu lăsau pe oamenii care tăiau cherestea din pădurile mănăstirilor Rîşca şi Neamţ, de pe valea Bistriţei, să dea dijma cuvenită conform ponturilor. Domnia le-a poruncit să nu-i împiedece să dea dujma (Arh. St. Buc., M-rea Rîşca, pach. II, doc. 21).

81 La anul 1797, mănăstirea Slatina era împuternicită să ia, de la oamenii de pe moşiile sale de pe valea Bistriţei, „dijma din heresteie şi din tot felul din cherestea" D.R.A., II, p. 660). Alte documente hotărăsc, pentru moşiile mănăstirii Neamţ, ca oamenii să plătească pentru ferăstraie şi, în acelaşi timp, potrivit ponturilor, pentru lemnul tăiat din păduri şi destinat vînzării (*ibidem*, p. 720, din anul 1800 .şi Arh. St. Buc., M-rea Neamţ, pach. CXXXVI, doc. 12 şi 14, din anii 1804 şi 1807).

82 La anul 1800, mănăstirea Neamţ lua, „pentru cheresteaua de catarguri şi cătărgele", cîte un leu de pluta mare şi cîte „o leiţă" de pluta mică (D.R.A., II, p. 732).

83 *Ibidem*, p. 718, din anul 1800.

84 La anul 1826, pe moşia mănăstirii Slatina se plăteau 1500 lei pentru un ferăstrău (Bibl. Acad., pach. CLXXXVII, doc. 87), iar la anul 1830, pe moşia Hangu, se plăteau 1000 lei pentru trei ferăstraie (Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 400, doc. 72/6).

85 La anul 1800, ţăranii din Comăneşti dădeau cîte 300 scînduri pentru fiecare ferăstrău de pe apa Uzului (Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 348, doc. 4, pag.

145-146). La anul 1830, mănăstirea Slatina lua cîte 1000 scînduri „de fieştecare pînză" (idem, Litere, dosar S, nr. 714, f. 2).

86 Ţăranii din Hangu, la anul 1816 (Bibl. Acad., pach. XXXV, doc. 26).

87 Pentru alte ferăstraie, ţăranii din Dărmăneşti dădeau a zecea parte din scîndurile tăiate (Arh. St. Iaşi, Documente, pach. 348, doc. 4, p. 145-146).

88 Pe moşiile mănăstirii Slatina, la anii 1813 şi 1821 (Bibl. Acad., pach. CLXXXVI, doc. 244 şi pach. CLXXXVII, doc. 86).

89 La anul 1830, negustorul Manole Copcea pretindea ţăranilor din Mădei şi Pîrîul Cîrjei, ca despăgubire pentru cheresteaua ce nu i-au dat-o la termen, preţul acesteia la Piatra Neamţ, deci cu mult mai ridicat decît acela plătit de el oamenilor, la care trebuia să se adauge şi cîştigul său din vînzarea mărfii (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar M, nr. 352, f. 79). Vezi şi C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 10-11.

90 Locuitorii din Galu arătau că arendaşul le-a cerut cîte 1.500 scînduri „adeti" pentru fiecare ferăstrău, în vreme ce predecesorul său le lua numai cîte 700 de scînduri. Pînă la urmă au fost nevoiţi să-i dea cîte 1000 scînduri (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P, nr. 485, f. 382 şi 565-566). Arendaşii de la Broşteni luau, la anul 1826, cîte trei plute de fiecare ferăstrău (A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 49-50). Pentru a-i constrînge să le dea cheresteaua cerută, arendaşii ameninţau pe ţărani că le vor strica ferăstraiele, motivînd că erau făcute fără învoirea lor sau a mănăstirii (*ibidem*, p. 51).

91 La anul 1830, ţăranii din Hangu se plîngeau că arendaşul le-a confiscat cele 25 de ferăstraie ce le aveau (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P, nr. 485, f. 109). Cei din Galu se plîngeau şi ei că le-au fost oprite ferăstraiele timp de două luni (*ibidem*, f. 565-566), ca şi cei din Cuejdiu (*ibidem*, dosar Ci, nr. 186, f. 24).

92 Vezi şi Gh. Platon, *Despre exploatarea ţăranilor din regiunea de munte...*, p. 178.

93 A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 55.

94 Arh. St. Iaşi, Litere, dosar M, nr. 352, f. 46.

95 La anul 1815, arendaşul domeniului Broşteni impunea ţăranilor că „toată neguţătorie ce să metaherisăşte a să face la aceste moşii, nimine alţii să nu fie slobozi a neguţători afară de mine" (Bibl. Acad., pach. XXXVI, doc. 51).

96 Arendaşul de la Broşteni, la anul 1826 (A. Popovici şi Gh. T. Kirileanu, *op. cit.*, p. 50) şi cel de pe moşiile mănăstirii Neamţ, la anul 1830 (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P, nr. 485, f. 402).

97 *Ibidem, ibidem* şi Bibl. Acad., pach. XXXVI, doc. 51.

98 Este cazul celor din satul Galu, cărora li se plătea doar 32 lei pluta, după ce le fuseseră oferite preţuri mai bune de către alţi negustori (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar P, nr. 485, f. 565-566). La anul 1833, locuitorii din Buhalniţa se plîngeau că arendaşul, după ce le lua dijma din cherestea din zece — două, apoi nu le îngăduia să vîndă cheresteaua decît lui, plătindu-le doar jumătate din preţul dat de alţi negustori (idem, Isprăvnicia Neamţ, dosar nr. 473, f. 381).

99 Arh. St. Buc., A. N., pach MMCCLXXVIII, doc. 1. Acesta conceda, în schimbul unor sume de bani, altor persoane dreptul de a achiziţiona cheresteaua de la ţărani (*ibidem*, pach. MMCCLXXX, doc. 2).

100 Cazul satelor Mădei şi Pîrîul Cîrjei, din ţinutul Suceava (Arh. St. Iaşi, Litere, dosar M, nr. 352, f. 71-79) şi al celor din satele Galu şi Vadurile, de la ţinutul Neamţ (*ibidem*, dosar, P., nr. 485, f. 677, 732 şi 736).

101 Idem, Mitropolia Moldovei, Schituri, Hangu, dosar nr. 256, f. 40.
102 Se pare că este vorba de niște negustori evrei care voiau să ia cu forța cheresteaua pe care le-o datorau țăranii (idem, Documente, pach. 400, doc. 191).
103 Vezi și Corneliu Istrati, *Gospodăria moșierească din regiunea de munte a Moldovei...*, p. 253.
104 Arh. St. Iași, Litere, dosar P, nr. 485, f. 677.
105 Ibidem, f. 381, 384, 407-408 și Arh. St. Buc., M-rea Neamț, pach XLI, doc. 28 și 29.

MÉTIERS PAYSANS DANS LA RÉGION MONTAGNEUSE DE LA MOLDAVIE, DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIX-e SIÈCLE. (ASPECTS ÉCONOMIQUES ET SOCIAUX)

Résumé

Ayant comme principal élément un riche matériel documentaire, dans la plupart inédit et appuyé sur la bibliographie existante, l'auteur étudie les métiers pratiqué par les paysans de la région montagneuse de la Moldavie. Ces métiers étaient déterminés par les conditions locales, spécifiques aux zones montagneuses qui ont rendu l'élevage du bétail et l'exploitation d'étendues forêts de sapin, en base de l'activité économique.

De manière cohérente, les métiers des paysans résident dans l'usinage artisanal des matières premières locales, c'est à dire, la laine des moutons et le bois, dans une riche variété de produits, commençant avec les objets domestiques et finissant avec le sciage pour les constructions navales.

Dans ce processus, les paysans utilisaient de différentes installations mécaniques, simples ou plus compliquées, mises en fonction par la force des eaux de la montagne, comme sont celles affectées au finissage des lainages et plutôt les scies pour le sciage. C'est pour cela que les montagnards ont acquis une caractéristique propre, celle de petits artisans, producteurs de marchandises usinées, caractéristique qui les distingue essentiellement des paysans des régions agricoles qui vendent leurs produits sur le marché en état brut.

Les occupations artisanales se sont développées à cause du besoin d'une meilleure valorisation des produits qui étaient offerts à ces habitants par la montagne, afin de procurer les grains qui là leur manquaient, aussi que d'autres biens de consommation courante.

Par conséquent, l'économie paysanne montagneuse a été de bonne heure, liée au marché où les paysans devaient vendre leurs produits pour procurer l'argent nécessaire au payement des impôts à l'État et aussi pour les obligations envers les grands propriétaires fonciers, obligations qui, ici, à un moment donné, se sont transformées en rente monétaire.

Simultanément avec le développement des exploitations forestères, la production de marchandises dans le cadre de l'économie paysanne s'est amplifiée et, en même temps, la qualification artisanale des montagnards s'est accentuée par la diversité des metiers dans le cadre du processus de l'usinage du bois. En même temps, de nouveaux éléments spécifiques au capitalisme ont apparus, autant sur

le plan économique que sur celui social, comme c'est le cas de l'emploi de plus en plus étendu du travail salarié. Les ouvriers forestiers étaient embauchés par les propriétaires de scies, dans sa pluspart des paysans enrichis qui exploitaient le travail offert par les gens pauvres des villages qui étaient privés de tous les moyens d'existence, élément qui démontre l'aprofondissement du processus de différentiation sociale dans la zone montagneuse de la Moldavie.

Le développement des metiers paysans a eu lieu dans le cadre de la persistence encore, des anciennes relations entre les villageois et les propriétaires fonciers qui étaient généralement des monastères, qui ont tenté d'augmenter leurs rentes en majorant les obligations des paysans en échange du droit d'usufruit des installations mécaniques. Dans la région montagneuse l'affermage s'est développé très vite ; les monastères préféraient ce moyen plus aisé de réaliser ces rentes et les fermiers, représentants du capitalisme en plein essor, ont augmenté au maximum les profits, en intensifiant de différentes manières l'exploitation des paysans. Ainsi, ils ont monopolisé la commercialisation des marchandises produites dans l'économie paysanne, s'entremettant dans la relation directe entre le petit producteur et le marché. En même temps, par des contracts onéreux et asservissants, ils ont obligé les paysans de prendre l'engagement qu'ils leur livreraient de grands quantités de sciage qui ne pouvaient pas être produites dans la période de l'affermage des propriétés.

Par conséquent, les dettes des paysans augmentaient de plus en plus, simultanément avec les taux d'intérêt, de manière qu'il était impossible de les paper pendant plusiuers années. Ainsi, de petits artisans qui vendaient librement leur produits au prix du marché, les paysans montagneux sont devenus de producteurs de marchandises à la commande, étant de plus en plus exploités par le capital comercial et usurier.